

I. Raport de arhitectură - Structurile arheologice descoperite pe suprafața Pieței Universității

Virgil Apostol, Ștefan Bâlici, Claudia Apostol

Mențiuni documentare și cronologie a sitului

Săpăturile arheologice desfășurate în intervalul noiembrie 2010 – martie 2011 au adus la lumină vestigiile arheologice aparținând ansamblului Mănăstirii – Colegiu Sfântul Sava (jumătatea sudică) și țesutului urban istoric al Bucureștiului situat la vest de mănăstire.

Reperele istorice ale edificării și funcționării primei universități din Țara Românească erau cunoscute în linii generale din documente istorice, studii dedicate istoriei orașului București,¹ precum și din investigații sau observații arheologice restrânse.² Aceste informații subliniază importanța deosebită a așezământului religios și cultural de la Sf. Sava. Acestui loc îi sunt asociate primele manifestări culturale naționale – prima universitate, o importantă bibliotecă, primul muzeu. De asemenea, după desființarea totală a Bisericii și Colegiului Sf. Sava a funcționat aici Grădina Botanică. Coordonatele istorice generale relevante pentru cronologia ansamblului de la Sf. Sava sunt următoarele:

1619 – Prima biserică a fost construită conform tradiției la sfârșitul secolului al XVI-lea de Andronache pârçalab și apare menționată întâia oară într-un document la 23 aprilie 1619. Biserica era însoțită de clădiri mănăstirești de mică amploare;³

1695 – Constantin Brâncoveanu înființează prima școală superioară cu predare în greaca veche în chiliile mănăstirii și inițiază un amplu program de reedificare a bisericii (1707) și mănăstirii și de introducere a construcțiilor speciale pentru Academie, care au fost terminate în anul 1709.⁴ Tot Constantin Brâncoveanu înființează aici o mare bibliotecă.⁵ Această configurație generală, cu inerente modificări ulterioare,⁶ este cea care se conservă până la demolarea totală a ansamblului, în 1870. O descriere din secolul al XIX-lea prezintă ansamblul de la Sf. Sava astfel: „casele mari unde se găsea școala erau în stânga intrării în curte (*accesul principal* - n.n.); [...] în partea dreaptă a curții, se găseau clădiri mai mici, unde erau clasa a III-a primară și tipografia (*corp sudic* - n.n.). În colțul din dreapta era o altă clădire, a bibliotecii și muzeului (*corpul estic* - n.n).”;⁷

1719 – În cadrul mănăstirii – colegiu exista deja o tipografie care a fost mărită;

1739 – localul Academiei (amplasat sub clădirea actuală a Universității) a ars;⁸

¹ De exemplu N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1961, p. 127-132; A. Ștefănescu, *Academia domnească de la Sf. Sava ctitorie cantacuzină - repere arheologice*, în „București. Materiale de Istorie și Muzeografie”, XV, 2001, p. 147-152; 1864. *Universitatea din București*, București, 1964; I. Ionașcu, *Academia domnească de la Sf. Sava în perioada 1716-1775*, în „București. Materiale de Istorie și Muzeografie”, V, 1967, p. 25-37; F. Pall, *Date noi despre istoria Bucureștilor la mijlocul secolului al XVIII-lea*, în „București. Materiale de Istorie și Muzeografie”, IV, 1966, p. 25-34.

² P. I. Panait, *Importante descoperiri arheologice în Piața Universității*, în „România Liberă”, 9 iulie 1972, p. 1-5.

³ Paul de Alep o descrie în 1656 ca fiind o mănăstire mică. Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie din Antiohia în Țările Române, 1653-1658*, 1900, p. 207.

⁴ În anul 1707, Constantin Brâncoveanu „a pus să se construiască și alte case și tocmele, ca să fie școală de învățat carte, întru pomenirea veșnică a neamului său”, N. Stoicescu, *op. cit.*, 1961, p. 128, 195.

⁵ G. Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București (1634-1800)*, 1982, p. 26; Biblioteca deținea la începutul secolului al XIX-lea 7 000 volume și pe la 1836 10 000 volume, P. Oprescu, *Înființarea și dezvoltarea bibliotecilor publice românești în epoca Regulamentului Organic*, Studii și cercetări de bibliologie, I, 1955, p. 47-53, apud. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 128.

⁶ Construcția propriu-zisă a colegiului (corpul aflat sub Universitate) este cea care a suferit transformări substanțiale. Restul construcțiilor (corp sudic, corp estic, biserică), conform informațiilor arheologice actuale, au fost doar reparate de-a lungul timpului.

⁷ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 130; Al. Vitzu, *Studiu asupra învățământului*, apud. *ibidem*, fig. 52.

⁸ C. Dapontes, *Ephemerides Daces*, II, p. 185, apud. N. Stoicescu, *ibidem.*, p. 130.

1779 – Alexandru Ipsilanti reface localul academiei și toate clădirile mănăstirești sunt ocupate acum, după ce sunt reparate, de funcțiunea școlară;⁹

1791 – casele erau avariate. Mihail Șuțu a mutat școala temporar la Domnița Bălașa. Clădirile devin reședință domnească pentru scurt timp;

1826 – Eforia școlilor solicită „casele cele mari din Sf. Sava care fuseseră mai înainte ale școlii” – este solicitată probabil fosta reședință domnească;¹⁰

1834-1859 – funcționează la Sf. Sava Muzeul Național de Istorie Naturală și Antichități – primul muzeu din Țara Românească;¹¹

1849 – clădirile unde erau instalate muzeul și biblioteca erau dărăpănate – au fost dărâmate în anii următori (în 1856 nu mai existau);¹²

1857-1858 – se construiește noul local al Academiei;

1852-1864 – corpul muzeului și bibliotecii este demolat;

1871 – este dărâmată biserica și corpul sudic;¹³ (Pl. 6)

1874 – este amplasată statuia lui Mihai Bravu. În zona din spatele statuii lui Mihai Bravu se mută grădina botanică din București;

1881 – este amplasată statuia lui Ion Heliade Rădulescu;

1884 – grădina botanică se mută pe actualul amplasament din București;

1886 – este amplasată statuia lui Gheorghe Lazăr.

1890-1895¹⁴ – Piața Universității este structurată, după amplasarea ultimelor două statui, în forma conservată astăzi. Chiar dacă fronturile curbate vor fi ocupate de construcții mai târziu (anii '30), amenajarea peisagistică introdusă și folosirea unei părți a vegetației de la grădina botanică au creat un fundal pentru piață și pentru importante monumente de for public; (Pl. 7, Pl. 8)

1936 – este amplasată statuia lui Spiru Haret. Compoziția urbană cu trei statui, una centrală și două laterale situate la egală distanță de cea centrală trebuie transformată acum pentru introducerea celei de-a patra statui. Statuia lui Gheorghe Lazăr și cea a lui Ion Eliade Rădulescu sunt apropiate de statuia lui Mihai Bravu, urmând ca pe locul statuii lui Gheorghe Lazăr să fie amplasată statuia lui Spiru Haret. Probabil cu această ocazie spațiul verde și vegetația sunt eliminate în mare parte și aproape toată suprafața pieței este pavată.

Cercetările actuale

Cercetările arheologice actuale fixează cu precizie amplasamentul elementelor ansamblului Sf. Sava, relevă amploarea constructivă a vestitului centru cultural și clarifică aspecte ale cronologiei relative a sitului în relație cu momentele istorice descrise de sursele documentare.

---

⁹ Din 1761, funcțiunea de mănăstire este cedată complet celei de învățământ.

¹⁰ *Ibidem*, p. 131.

¹¹ La început muzeul expune colecția de antichități donată de Mihail Ghica, apoi se îmbogățește și cu alte donații ale unor pasionați colecționari. De la seria de curiozități naturale, piese arheologice, sculpturi și monede greco-romane și bizantine, aflate în grija conservatorului Carol (Scarlat) Wallenstein, muzeul avea să devină destinatarul de drept al tuturor descoperirilor arheologice întâmplătoare efectuate între hotarele Țării Românești, fiind autorizat și cu supravegherea oricăror săpături făcute „pentru a scoate obiecte de antichitate...”,

<http://www.instarhparvan.ro/pagini%20secundare/mna/istoric/text.htm>, consultat în 15.03.2011.

¹² Într-o fotografie de Ludwig Angerer din 1856 făcută de pe terasa Teatrului Național, este înregistrată zona Sf. Sava: colegiul, biserica și corpul sudic nu sunt încă demolate, în schimb, corpul estic (biblioteca și muzeul) este demolat. <http://www.bucurestiivechi.ro/?p=574&cpage=1>, consultat 15.12.2010.

¹³ În Planul Papazoglu (1871) biserica nu mai este înregistrată. (Maj. D. Papasoolu, *Centrul Capitalei București. Coloarea de roșu, Dedicat Domnului V. Hiottu Prefectului Poliției Capitalei*, 1871, Biblioteca Academiei Române). Anul demolării este consemnat în Planul Ambrosiu, (P. Ambrosiu, *București – Centru acum 50-60 de ani*, 1911, Biblioteca Academiei Române).

¹⁴ O fotografie din anul 1890 înregistrează încă serele în spatele statuii lui Mihai Bravu (http://3.bp.blogspot.com/_iDRlyfXvxlQ/TNw1Afg9cl/AAAAAAAAE9U/_kWa9sN8xYA/s1600/statui%2Buniv%2B1890%2B%2Bt.jpg). Planul 1895-1899 consemnează eliminarea grădinii botanice (serele), amenajarea pieței și conturarea formei pieței. (*Planul Bucureștilor ridicat de Institutul Geografic al Armatei*, 1895-1899, colecțiile Muzeului Municipiului București.)

Deși amplasamentul și configurația generală a ansamblului la mijlocul secolului al XIX-lea, înainte de desființarea lui totală, erau cunoscute din planul realizat de către maiorul Borroczyn, (Pl. 5)¹⁵ vestigiile arheologice aduc importante date suplimentare: amprente și orientări diferite¹⁶ ale clădirilor, repartiția interioară a clădirilor și edificiilor, elemente structurale cu capacitate de sugestie a spațiului interior, structuri care descriu elemente componente ale ansamblului cunoscute doar din descrieri sau reprezentări generale sumare. (Pl.1, Pl. 2)

Confirmarea arheologică a perpetuării structurii brâncovenești a ansamblului reprezintă poate cea mai importantă mărturie. De asemenea, mărturiile arheologice anterioare secolului al XIX-lea, în special cele din secolul al XVI-lea – prima fază a bisericii Sf. Sava și necropola din jurul ei – atestă ipoteza privind funcționarea mănăstirii încă din secolul al XVI-lea.

Ruinele Bisericii Sfântul Sava

Faza I (sec. XVI –XVII). În interiorul naosului bisericii din anul 1707 a fost descoperit un fragment din absida sudică a primei biserici. Zidul este realizat din cărămidă (24,5x12x4 cm) pe o fundație turnată în groapă. Modul de prelucrare al rosturilor zidăriei elevației sugerează un finisaj în care zidăria este aparentă: după eliminarea surplusului de mortar din rosturi în faza de zidire, rostul (3-4 cm) a fost completat până la fața cărămizii cu un mortar foarte dur, cu conținut scăzut de nisip, destinat să reprezinte chiar finisajul. Pe suprafața restrânsă a zidului descoperit a fost observată o cărămidă tăiată special pentru a defini unghiul obtuz al absidei poligonale. (Pl. 10) Aceste detalii constructive vin să sugereze apartenența bisericii la arhitectura religioasă a secolului al XVI-lea, precum biserica Curtea Veche sau Radu Vodă din București.¹⁷

Faza II (1707-1871). Pe suprafața cercetată a fost descoperită jumătatea sudică a bisericii ridicate de Constantin Brâncoveanu. Configurația planului poate fi reconstituită pe baza urmelor descoperite. Biserica are un plan triconc, fără pronaos lărgit, probabil cu turlă pe naos și cu turlă - clopotniță¹⁸ pe pronaos; la vest biserica era încheiată cu un pridvor construit în continuarea volumului bisericii, analog bisericilor din epocă.¹⁹ Zidurile sunt realizate din cărămidă (15-15,5x29,5-30x4-4,5 cm) legată cu mortar (rost 3-4 cm). Fundațiile sunt turnate și zidite în groapa de fundație adâncă de cca. 110 cm. Peste nivelul fundației a fost zidită elevația, conservată pe o înălțime maximă de cca. 95 cm. În zona absidelor, peste nivelul fundației a fost realizat pe înălțimea a doua asize un traseu circular al zidului, pentru ca apoi, pe baza acestui reper să se realizeze fețele poligonale ale absidelor. În masa zidurilor au fost descoperite amprente ale tiranților de lemn cu o secțiune de 15x15 cm. La o distanță de cca. 30 cm de fața exterioară a zidurilor a fost așezat paralel cu linia zidului primul rând de tiranți. Apoi, la o distanță de 40-50 cm a fost așezat al doilea rând de tiranți.

¹⁵ Planul Borroczyn 1852, Maior Baron Rudolf Arthur Borroczyn, *Planul Bukureștului. Ridicat, tras chi-publikat din porunka prea Înălțatului Domn Stăpînitor Barbu Dimitrie Știrbeiu*, 1852, colecțiile Muzeului Municipiului București, caroul 39.

¹⁶ Planul Borroczyn înregistrează datele generale pentru planul ansamblului, însă geo-referențierea sa aduce o serie de erori privitoare la distanțele între corpuri, forme corpurilor etc. Toate aceste diferențe au putut fi corectate acum pe zona corespunzătoare cercetărilor arheologice.

¹⁷ G. Ionescu, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, București, 1981, p. 278-290. Cărămizile folosite la Curtea Veche la nivelul soclului și fâșiilor orizontale sunt de 25x12x4, iar rostul este de 3-4 cm, *ibidem*, p. 281.

¹⁸ Fotografia istorică din 1856 (L. Angerer) înregistrează pe latura nordică o scară de acces la clopotniță, adosată zidului. De asemenea, aceeași fotografie prezintă un turn-clopotniță peste pridvor, datând cu siguranță dintr-o fază ulterioară de transformare, probabil ulterioară cutremurului de la începutul secolului al XIX-lea.

¹⁹ Planul este caracteristic bisericilor construite de-a lungul secolelor XVII-XVIII în Țara Românească, precum bisericile Sfinții Apostoli sau Dintr-o zi din București.

Incinta Mănăstirii – Academie Sfântul Sava

Reprezentările din Planul Borroczyn descriu incinta mănăstirii ca fiind alcătuită din corpuri de clădire care conturează un spațiu liber amenajat în jurul bisericii. Această configurație a ansamblului este trasată în epoca brâncovenească, respectiv în faza a II-a de funcționare.

Faza I (sec. XVI – XVII). Vestigiile aparținând acestei etape constructive sunt restrânse: un fragment dintr-un pavaj din zona *corpului sudic* (*pavaj 14*) situat în orizontul indicat de talpa fundației primei biserici; un bloc mare de piatră căzut pe nivelul de funcționare al primei biserici. (Pl. 11)

Faza II (1707 – ultimul sfert al sec. al XVIII-lea). Nivelul de funcționare a fost surprins pe întreaga suprafață a curții, fără să conțină elemente privitoare la modul de amenajare sau finisare a suprafeței. La mică adâncime de nivelul de funcționare a fost surprins nivelul de amenajare, căruia îi aparțin cele 5 gropi de var folosite probabil la construirea bisericii și ansamblului brâncovenesc. (Pl. 12)

Accesul principal în incinta mănăstirii se făcea probabil printr-o poartă amplasată la vest pe axul biserici. În anul 1716, la venirea pe tron a lui Alexandru Mavrocordat, este semnalată intrarea pe o poartă înaltă de piatră, atribuită etapei de edificare majoră din epoca brâncovenească.²⁰ Sub *casa 1*, în apropierea porții din faza a III-a, a fost descoperită amprenta unui zid gros (la nivelul fundației) de 70-80 cm (*Z44*) care ar putea reprezenta zidul de incintă vestic. (Pl. 12)

Un alt acces²¹ se afla pe latura sudică a ansamblului, unde se afla o uliță de legătură între ulița Vestei²² și mănăstire. Între *corpul sudic* și *casa 5*, spațiul este închis cu un zid gros analog celor ale construcțiilor învecinate, în care a fost realizat un gol de cca. 1,50 m. (Pl. 13) Construcțiile care delimitau curtea mănăstirii pe laturile estică, vestică și sudică²³ sunt reprezentate de două clădiri cu dimensiuni mari, comparabile cu cele ale Colegiului Sfântul Sava, situate la sud (*corp sudic*), respectiv la est (*corp estic*).

Corpul sudic. Structura funcțională a casei este descrisă de zidurile conservate. Corpul avea în plan forma de L, cu unul dintre brațe de mică amploare. Cercetările arheologice au identificat în întregime brațul amplu al L-ului, și o încăpere din celălalt braț. Restul *corpului sudic* se află sub construcțiile actuale învecinate.

Accesul în acest corp se făcea pe la sud printr-un foisor dezvoltat, atașat central laturii sudice. Dreptunghiul alungit pe direcție est-vest al brațului L-ului este împărțit în șase travee: două ample (7,10-730 m deschidere) situate de o parte și de alta a axului foisorului, două înguste spre est, respectiv spre vest (2,55 m) și două cu dimensiuni mai mici decât ale celor centrale în continuare spre est, respectiv spre vest (5,05 m). Traveele centrale sunt scindate cu un zid (*Z 63*), rezultând astfel, două încăperi de mari dimensiuni, cu formă pătrată în plan (*încăpere 1, 2*) și un hol, lat de 2 m, pe lățimea ambelor travee (*hol 1*), la contactul cu foisorul. Acest hol comunica cu traveele înguste care adăposteau alte holuri dispuse transversal (*hol 2, 3*). Din aceste holuri se ajungea în câte două încăperi cu formă pătrată în plan (*încăpere 3, 4, 5, 6*) obținute prin scindarea traveelor de la extremități cu câte un zid median (*Z62, Z64*). Spre vest,

²⁰ Șt. Ionescu, *Bucureștiul în vremea fanarioșilor*, Cluj, 1974, p. 15.

²¹ Este posibil să mai fi existat și alte puncte de acces, însă aici ne rezumăm la prezentarea celor aflate pe suprafața cercetată.

²² Ulița Vestei se afla în prelungirea uliței Nemțești (actuala str. Smârdan), spre nord-est.

²³ Latura nordică era definită de Academia Sfântul Sava.

în exteriorul perimetrului dreptunghiular definit de brațul amplu al L-ului, a fost descoperită o altă încăpere (*încăpere 7*) cu deschidere similară traveei învecinate.

Zonei foișorului îi corespunde o pivniță, divizată median de un arc cu deschidere mai mică (2,55 m) decât cea a pivniței (3,45 m). În interiorul pivniței au fost înregistrate amprentele eșafodajului pentru zidirea arcului și două traversări (?) arcuite (93(cheie)x42 cm) în zidul longitudinal dinspre exterior. (Pl. 14, P. 15)

Nivelul de călcare în corpul sudic este anunțat de un fragment conservat din pavajul din cărămidă al *încăperii 7*. Accesul de la nivelul de călcare exterior la cel interior, aflate la o diferență de nivel de cca. 50-60 cm se făcea printr-o scară dispusă pe latura estică a foișorului.

Zidurile *corpului sudic*, groase de cca. 75 cm, sunt realizate din cărămidă (29,5-30x14,5-15x4-4,5 cm) legată cu mortar de var (rost 2-3 cm). Elevația, conservată pe o înălțime de 80-100 cm este ridicată pe o fundație zidită și turnată în groapă, lată de cca. 110 și adâncă de 90-110 cm. În masa fundației, în două puncte, se pot observa amprentele tiranților de lemn (secțiune de 23x23 cm) dispuși în masa de zidărie.

Casa 5 se dezvoltă spre sud față de linia descrisă de zidul longitudinal sudic al corpului sudic. Zidul de închidere în care se găsește accesul secundar continuă spre est, definind latura nordică a construcției (Z89). Paralel cu acesta, la o distanță de 1,95 m a fost descoperit un alt zid (Z91) care închidea probabil un spațiu alungit, de tipul unui portic (sau hol) orientat spre curtea mânăstirii. Limita vestică a construcției este reprezentată de un tronson de zid (Z90-Z92) dispus perpendicular pe zidul Z89. Sistemul de construcție este analog cu cel al corpului sudic: grosime de zid, adâncime de fundație turnată în groapă, cărămidă cu aceleași dimensiuni etc.

Corpul estic. Din ampla construcție în formă de L înregistrată în Planul Borrocyzn, a fost cercetată o zonă restrânsă (partea nordică) aparținând uneia dintre laturii. A fost delimitată complet una dintre travee și, parțial cea de-a doua. Prima travee este divizată în două încăperi prin amplasarea mediană a zidului Z103. Cea de-a doua este de asemenea împărțită cu zidul Z104, astfel încât rezultă spre vest o cameră amplă și, spre est un posibil hol. Perpendicular pe zidul Z105, care definește limita estică a brațului L-ului cercetat, se dezvoltă zidul Z108. Acesta este posibil să definească una dintre laturile unui foișor similar celui al *corpului sudic*.

Zidurile, cu o grosime de 86 cm, sunt construite cu aceleași materiale și în tehnică similară celor ale *corpului sudic*. Modul de dispunere a tiranților de lemn în masa zidurilor este aici mult mai explicit din cauza stadiului puternic de demantelare - în zona nordică până aproape de sămânța fundației. Pe axul zidurilor, imediat în groapa de fundație au fost așezați tiranți puternici din lemn cu secțiunea de 20-25x20-25 cm. După înglobarea lor în prima tranșă de fundație, peste tiranți sunt așezați alții pe direcție perpendiculară în masa zidurilor perpendiculare pe primele. Un detaliu care atestă această tehnică a fost descoperit la intersecția zidurilor Z 100 cu Z 103. (Pl. 17)

Faza III a (ultimul sfert al sec. al XVIII-lea - începutul sec. al XIX-lea). Un orizont arheologic suprapune în totalitate nivelul de funcționare a celei de-a doua faze de funcționare. Este posibil ca incendiul din anul 1739, în urma căruia clădirea colegiului a ars, să fi afectat și restul construcțiilor. Astfel, nivelul de călcare urcă cu cca. 20-35 cm prin nivelarea resturilor construcțiilor și amenajărilor distruse. Construcțiile principale, în afara colegiului care este distrus în totalitate, sunt reparate.

Urmele acestor reparații au fost înregistrate în cazul corpului sudic în zona accesului secundar. Elevația zidului Z86-Z88, colțul sud-vestic al *corpului sudic*, precum și în zona intersecției zidului Z88 cu zidul Z90 al *casei 5* poartă urmele rezidirii cu mortar de var cu conținut foarte mare de nisip. Tot în acest moment se realizează o traversare, cu rol probabil de eliminare a apelor din incinta ansamblului. Golul traversării, lat de 25 cm și înalt de 44 cm (în cheie) este închis la partea superioară cu un arc. Ulterior acestui moment, probabil după

jumătatea secolului al XIX-lea,²⁴ (*Faza III b.*) golul accesului secundar este blocat (Z87) cu un zid din cărămidă (24x12,5x3,5 cm) legat cu mortar slab. (Pl. 13) În această etapă de reparații poate fi plasată și adosare *pivniței 2* în partea de vest a *pivniței 1*. Pivnița, acoperită probabil cu o boltă în plin cintru comunica cu restul casei doar prin *holul 2*, unde a fost introdusă o scară (urmele acestei amenajări sunt vizibile la capătul sudic al holului). (Pl. 16)

În cazul *corpului estic*, au fost înregistrate două ziduri de compartimentare (Z106, Z107) realizate în *încăperea 1* și în *hol*.

Acestui moment de reparații i se poate circumscrie și rezidirea porții principale și a zidului de delimitare a proprietății înspre vest. Poarta principală este reprezentată în lumina cercetărilor arheologice ca fiind alcătuită din doi piloni masivi de zidărie (numai unul a fost descoperit pe suprafața cercetată). (Pl. 18)

Faza III b (începutul sec. al XIX-lea - 1871). Ulterior momentului de restructurare și reparații din secolul al XVIII-lea se încadrează *casa 1* care suprapune traseul delimitării de zid de la vest, realizat în etapa anterioară. Construcția, alcătuită din două camere situate de o parte și de alta a unui hol, este construită pe limita de proprietate estică a incintei mănăstirii. Zidul estic conține spre exterior ritmări (interax 2,45 m) sub forma unor pilaștrii angajați fără legătură compozițională cu structura planului. (Pl. 18)

Acestei etape îi aparține și amenajarea peisagistică înregistrată în Planul Borroczyn la jumătatea secolului al XIX-lea, și confirmată de cercetările arheologice. Aceasta era alcătuită din alei dispuse sub forma unor raze cu traseu curbat, care converg în zona accesului principal. Au fost descoperite 14 fragmente sau zone ample din pavaje cu piatră de râu care aparțineau acestor alei. (Pl. 19)

Limitele de proprietate, acolo unde nu erau construcții, erau probabil în totalitate închise printr-o împrejmuire simplă, cu soclu și piloni din zidărie,²⁵ realizate pe traseul anterior, fără ca poarta cu cele două pile masive să fi fost refolosită.

Structuri istorice situate la vest de intrarea principală în Mănăstirea Sfântul Sava

Accesul principal în incinta mănăstirii se făcea din ulița Academiei prin intermediul unei ulițe perpendiculare pe aceasta. Suprafața uliței a fost pavată în mod analog aleilor din interiorul incintei, cu bolovani de râu (*pavaj 9*). Sub nivelul uliței, în suprafața spațiului de circulație, a fost descoperită pe o lungime de 13 m o conductă care aducea apă potabilă la cișmeaua existentă în „poarta mănăstirii Sf. Sava” la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în timpul lui Petru Mavrogheni.²⁶ *Conducta 1*, realizată din tuburi ceramice (10 cm la interior) este protejată cu cărămizi (28x14x3,5-4 cm) legate cu mortar de var, așezate deasupra în forma unei acoperiri în două ape. O altă conductă similară (*conductă 2*) a fost descoperită pe un traseu orientat N-V - S-E în zona estică a suprafeței cercetate, parțial sub *casa 3*. Aceasta pornea probabil din același punct ca și *conducta 1* - de la intersecția uliței spre mănăstire cu ulița Academiei - unde se afla probabil un punct de ramificație a rețelei publice de alimentare cu apă potabilă. (Pl. 20)

La sud de ulița spre mănăstire au fost descoperite vestigiile a trei clădiri care indică două etape de configurare a zonei, una anterioară jumătății secolului al XIX-lea, posibil din

²⁴ Planul Borroczyn din 1852 figurează în această zonă o intrare.

²⁵ Fotografiile realizate de Carol Popp de Szathmari în 1864 surprind această configurație a delimitării. http://3.bp.blogspot.com/_iDRlyfXvxlQ/TNwp-d2_C5I/AAAAAAAAE8s/OcDCH9rQecU/s1600/panorama%2Bszatmary%2Bsava.jpg; http://1.bp.blogspot.com/_iDRlyfXvxlQ/SEVjBAbNPTI/AAAAAAAAAaI/366xUi2f0iM/s320/biserica+sf+sava.jpg, consultate 10.01.2011.

²⁶ G. Potra, Din Bucureștii de altă dată, București, 1981, p. 122-123.

secolul al XVIII-lea (*casa 2, casa 3*) și una existentă între jumătatea secolului al XIX-lea²⁷ și anul 1874 (*casa 4*), când Piața Universității este organizată în forma moștenită astăzi.

Casa 2. Urmele slab conservate descriu o construcție cu o formă dreptunghiulară în plan (8,80x10,50 m), cu pivniță parțială (dim. 4,35x5,20 m). Zidurile, groase de cca. 45 cm, sunt zidite din cărămidă (28x14x4,5 cm) cu mortar de var (rost 3 cm). Fundația, adâncă de 50 cm, este parțial zidită și turnată în groapă, parțial zidită din șanț de fundare. (Pl. 20)

Casa 3. Se distinge de-a lungul limitei sudice a săpăturii arheologice, în zona estică, patru încăperi dispuse în anfiladă, cu un contur probabil rectangular. Spre est, un spațiu cu contur poligonal (*încăperea 1*), adosat la una dintre încăperi se dezvoltă spre nord de la linia corpului definit de încăperile dispuse în anfiladă. Direcția limitei nordice a încăperii cu contur poligonal este continuată spre vest de un zid al cărui traseu a fost reconstituit pe baza unor amprente și urme slab conservate (Z9-Z9-Z10). Este posibil ca cele cinci încăperi să definească zona construită dezvoltată pe două laturi ale parcelei (laterală și dorsală), iar zidul Z9-Z9-Z10 să reprezinte zidul de închidere al limitei nordice a parcelei. Zidurile, groase de 48 cm, respectiv, 35 cm (zidurile despărțitoare) sunt construite din cărămidă (24x12x3 cm) legată cu mortar (rost 3 cm). În interiorul încăperilor au fost descoperite trei fragmente din pavajul din cărămidă (*pavaj 1, 2, 3*) și urmele unei sobe (?) – *amenajare 1*. (Pl. 21)

Casa 4. Traseele de ziduri care suprapun zidurile *căsei 3* descriu o construcție în formă de L cu brațele formând un unghi obtuz. Pot fi distinse din urmele slab conservate (mai ales în zona nordică) patru încăperi dispuse în anfiladă de-a lungul brațelor L-ului. Zidurile cu grosime de cca. 35-55 cm sunt construite din cărămidă (24x12x3 cm) legată cu mortar (rost 3 cm). În zona nordică (*încăperea 4?*) a fost identificat un fragment din pavajul de cărămidă (*pavaj 4*). (Pl. 21)

Alte structuri istorice

În exteriorul *corpului sudic*, spre sud, au fost descoperite parțial construcții-anexă, amplasate concentrat în apropierea intrării secundare (Z80-85, Z93-95).

Peste nivelul de desființare al *corpului estic* și al *căsei 5* (cca. 1850) au fost surprinse fragmente ale unor structuri și amenajări a căror configurație nu poate fi stabilită în totalitate (Z96-98). Structurile de zidărie (Z95, Z108-110) care suprapun *corpul estic* reprezintă fragmente din gardul de zid al Palatului Suțu, înregistrat în fotografia istorică din 1879 și în Planurile din 1895-1899 și din 1911.

După desființarea *corpului sudic* (1874), suprapuse parțial pe conturul său, au fost ridicate serele grădinii botanice. Tehnica de construcție defectuoasă (ziduri așezate pe nisip) a făcut ca doar o parte dintre ziduri (cele așezate pe fundațiile demantelate ale *corpului sudic*) să rămână *in situ* în timpul cercetărilor arheologice. Restul zidurilor s-au prăbușit sau au fost interceptate sub forma amprentelor șanțurilor de fundație.

În perioada interbelică, probabil în anii '30, în momentul în care este trasată zona carosabilă în jurul statuii lui Mihai Bravu și în fața fronturilor construcțiilor de la sudul pieței, au fost realizate două marcaje ale centrului intersecției. Conturul acestor amenajări (*amenajare 5, 6*) este delimitat prin două asize de cărămidă (29x14x8 cm) care închid în interior un pavaj din același tip de cărămidă așezată pe cant.

---

²⁷ Această construcție este înregistrată în Planul Borroczyn. Alături de aceasta mai este înregistrată, în apropierea intrării principale în mănăstire, o altă construcție cu plan de formă pătrată, la care este adosat pe latura estică, un cerdac. Această clădire nu a fost identificată. Este posibil ca aceasta să fi fost demantelată complet.